

Cynllun Adfer Natur Sir Gaerfyrddin

Mae'r cynefin grŵp hwn yn cynnwys cymunedau clogfeini rhynglanwol, gwastadeddau llaid rhynglanwol, gwelyau morwellt, mawn a chlai wedi'u dinoethi, tywod a graean islanwol, a gwelyau cregyn gleision.

Mae ein morlin cyfan o bwys sylweddol oherwydd ei fywyd gwyllt. Mae Safle Morol Ewropeaidd Bae Caerfyrddin a'r Aberoedd yn ymestyn o Ddinbych-y-pysgod yn y gorllewin bron cyn belled â Thrwyn Oxwich yn y dwyrain ac mae'n cynnwys Moryd Byrri/Aber Llwchwyr a morydau afonydd Taf-Tywi-Gwendraeth (y Tair Afon).

Mae ein harfordir cyfan yn un sydd o bwys oherwydd ei fywyd gwyllt. Mae Safle Morol Ewropeaidd Bae ac Aberoedd Caerfyrddin (EMS) yn ymestyn o Ddinbych-y-pysgod yn y gorllewin a draw bron at Drwyn Oxwich yn y dwyrain, ac mae'n cynnwys Mewnfa Byri/Aber y Llwchwyr ac aberoedd Taf-Tywi-Gwendraeth (Tair Afon).

Mae ardal forol arfordir Sir Gaerfyrddin yn cwmpasu tri safle a chanddynt ddynodiad Ewropeaidd, sy'n cynnwys y cynefinoedd blaenoriaeth a restrwyd uchod.

Dynodwyd **Ardal Gadwraeth Arbennig Bae Caerfyrddin** (SAC) yn 2004 yn rhan o rwydwaith o safleoedd gan ei bod yn cynnwys enghreifftiau rhagorol o chwe chynefin a phum rhywogaeth a restrwyd yn rhai o bwys ac o dan fgythyad ar raddfa Ewropeaidd.

Cynefinoedd

- Aberoedd
- Mewnfydd a baeau bas mawrion
- Morfeydd heli yr Iwerydd
- Salicornia a phlanhigion blwydd sy'n byw mewn mwd a thywod
- Traethellau lleidiog a thraethellau tywod nad ydynt yn cael eu gorchuddio gan ddŵr môr adeg llanw isel (traethellau lleidiog)
- Traethellau tywod sy'n cael eu rhannol orchuddio gan ddŵr môr drwy'r amser

Rhywogaethau

- Herlyn *Alosa alosa*
- Gwangen *Alosa fallax*
- Llysywen bendoll y môr *Lampetra*
- Llysywen bendoll yr afon *Petromyzon marinus*
- Dyfrgi *Lutra lutra*

Ardal Warchodaeth Arbennig Bae Caerfyrddin (SPA) – hon oedd yr SPA gyntaf a ddynodwyd yng ngwledydd Prydain (yn 2003) o dan Gyfeireb Adar yr UE ar gyfer y fôr-hwyaden ddu, *Melanitta nigra*.

Cynefinoedd a Rhywogaethau Morol

Partneriaeth Natur
SIR GÂR • CARMARTHENSHIRE
Nature Partnership

© R.Holt

Manteision naturiol

Yn ogystal â gwerth cynhenid y cynefinoedd hyn a'u gwerth i'r rhywogaethau y maent yn eu cynnal, maen nhw'n darparu nifer o fanteision naturiol i ni:

- Bwyd – drwy bysgota a dyframaeth
- Twristiaeth a hamdden
- Ailgylchu maetholion a dadelfennu gwastraff
- Storio carbon
- Creu a rheoli'r tywydd
- Treftadaeth ddiwylliannol

Pam mae cynefinoedd morol yn newid?

- Colli cynefinoedd.
- Cynefinoedd yn diraddio.
- Gorecsbloetio.
- Llygredd a gorfaethu.
- Newid hinsawdd.
- Rhywogaethau goresgynnol.
- Gweithgaredd milwrol

Yn Ewrop, mae'r fôr-hwyaden ddu yn mudo o safleoedd magu yr haf yng Ngwlad yr Ia, Sgandinafia a Rwsia arctig mor bell i'r de â phenrhyn Iberia, lle y maent yn gaeafu yn eu heidiau. Defnyddir Bae Caerfyrddin yn bennaf gan yr adar ar gyfer bwydo a gorffwys yn y mudiadau hyn, ond mae rhai adar yn gaeafu yma.

Ceir mwy na 50% o'r poblogaethau nad ydynt yn magu mewn llai na deg safle, a bernir mai Bae Caerfyrddin yw'r pwysicaf ohonynt, a cheir cofnodion cyson o 17,000–22,000 o adar ar yr adegau prysuraf.

Mae môr-hwyaid duon yn bwydo trwy blymio am gregynbysgod ac mae anifeiliaid di-asgwrn-cefn yn bwydo mewn gwaddodion tywodlyd ac yn bennaf mewn dyfroedd yn llai na 10- m o ddyfnder. Mae niferoedd mawr o ysglyfaeth hawdd eu cyrraedd ar ddyfnderoedd bas yn gwneud Bae Caerfyrddin yn safle mudo a gaeafu mor bwysig i'r fôr-hwyaden ddu. Mae'r ardaloedd bwydo mwyaf poblogaidd alltraeth o Amroth a Thraeth Pembre, ac weithiau, Bae Rhosili.

Safle SPA Mewnfa Byri a Ramsar - Dynodwyd aber mawr Mewnfa Byri yn 1992 ac mae'n cynnwys darnau helaeth o dywod rhynglanwol a thraethellau lleidiog a'r darn di-dor hiraf o forfa heli yng Nghymru (22 km²). Mae Mewnfa Byri yn rheolaidd yn cefnogi niferoedd o bwys rhyngwladol o adar hela yn gaeafu (e.e. hwyaden gynffonfain, chwiwell, hwyaden yr eithin a rhoiwr) a rhydwyr (e.e. pibydd, pioden y môr a'r pibydd coesgoch) sy'n bwydo yn y morfeydd heli ac ar yr ardaloedd rhynglanwol.

Casglwyd cocos ar aber Mewnfa Byri er y cyfnod Rhufeinig - a phrin mae'r dulliau wedi newid ers hynny. Mae tua 50 o gasglwyr trwyddedig yn cribinio'r cocos o'r mwd adeg llanw isel. Yna maent yn eu rhidyllu trwy rwyllau - mae'r rhai sy'n ddigon bach i fynd drwy'r rhyll yn cael eu gadael lle y maent i ail-gladdu.

Cynhelir arolygon ddwywaith y flwyddyn, ym misoedd Mai a Thachwedd, er mwyn pennu lefelau cynaeafu. Mae'r rheiny'n gofalu fod digon o gocos yn weddill i fagu ac i roi bwyd i adar fel pïod y môr.

Mae nifer y pysgod asgellog sy'n cael eu dal bob blwyddyn yn gymharol fach, ond mae dwy bysgodfa cregynbysgod sylweddol ym Mewnfa Byri ac ar aber y Tair Afon. Caiff rhai o'r cregynbysgod eu prosesu'n lleol ym Mhorth Tywyn neu ym Mhenclawdd (Gŵyr) ond caiff mwyafrif mawr y cocos a gesglir o draethau Sir Gaerfyrddin eu hallforio i farchnadoedd pysgod a chanolfannau prosesu yn Ewrop. Mae banciau tywod o fewn Bae Caerfyrddin yn cynnal amrywiaeth o rywogaethau (yn cynnwys cregyn deuglawr, deudroediaid a mwydod), y mae llawer ohonynt

Rhywogaethau blaenoriaeth cysylltiol:

Adar

Sgiwen y Gogledd
Môr-hwyaden ddu

Mamaliaid

Llamhidyddion
Dolffin trwyn potel
Dolffin Risso
Dolffin cyffredin

Ymlusgiaid

Crwban môr pendew
Crwban môr cefn-lledr

Pysgod

Heulgi
Pennog
Penfras
Ci glas
Llymrien
Corgi môr
Maelgi
Gwyniad môr
Honos
Lleden goch
Morgi glas
Morgath donnog
Morgath styds
Morgath felen
Mecryll
Lleden chwithig
Ci pigog
Marchfecryll
Cragen wyntyll (cofnod hanesyddol)
Cocosen fawr

Traethellau lleidiog

yn treulio'r rhan fwyaf o'u hamser wedi'u claddu'n gyfangwbl neu'n rhannol yn y gwaddod.

Mae'n morlin yn cynnig enghraifft o safle morydol eang ar arfordir de Cymru, gan gynnwys morydau afonydd Llwchwr, Taf, Tywi a Gwendraeth. Mae'r morydau hyn yn cynnal ystod o waddodion islanwol a rhynglanwol, yn amrywio o dywod ar yr aber i wastadeddau llaid yn rhan uchaf y foryd. Cregyn deuglawr, yn cynnwys gwelyau cocos, a geir yn bennaf ar yr ardaloedd helaeth o wastadeddau llaid a thywod rhynglanwol. Ceir hefyd welyau o wellt-y-gamlas bach, *Zostera noltei*, sy'n brin yn genedlaethol.

Mae'r awdurdodau statudol sydd â chyfrifoldebau ar y Safle Morol Ewropeaidd, a nodir yn y Rheoliadau Cynefinoedd fel 'awdurdodau perthnasol' ac sy'n cynnwys Cyngor Sir Caerfyrddin, yn gweithio gyda'i gilydd i ddatblygu a gweithredu cynllun rheoli i'r safleoedd hyn fel ffordd allweddol o gyflawni'u cyfrifoldebau yn deillio o'r Rheoliadau Cynefinoedd.

Mae'r cyfan o'r traethlin rhynglanwol a'r dyfroedd mewndirol o Bont Llwchwr yn y dwyrain, hyd at ffin y sir i'r gorllewin o Bentywyn, yn cynnal diwydiant pysgota sy'n bwysig yn economaidd yn lleol ac yn darparu cyflogaeth i rai pobl leol.

Casglwyd cocos ar aber Mewnfa Byri er y cyfnod Rhufeinig - a phrin mae'r dulliau wedi newid ers hynny. Mae tua 50 o gasglwyr trwyddedig yn cribinio'r cocos o'r mwd adeg llanw isel. Yna maent yn eu rhidyllu trwy rwyllau - mae'r rhai sy'n ddigon bach i fynd drwy'r rhwyll yn cael eu gadael lle y maent i ail-gladdu.

Cynhelir arolygon ddwywaith y flwyddyn, ym misoedd Mai a Thachwedd, er mwyn pennu lefelau cynaeafu. Mae'r rheiny'n gofalu fod digon o gocos yn weddill i fagu ac i roi bwyd i adar fel pïod y môr. Mae lefelau uchel o farwolaethau ymhlith cocos wedi golygu y cafodd rhai o'r gwelyau cocos ar hyd yr arfordir eu cau dros dro yn y blynnyddoedd diwethaf. Mae prosiect amlwladol ar waith i asesu iechyd y boblogaeth gocos ar draws sawl gwlad ac er mwyn edrych ar dechnegau newydd i reoli cocos a chynnig canllawiau ar arfer gorau er mwyn annog diwydiant cynaliadwy.

Mae môr ac arfordir Sir Gaerfyrddin yn un o dirweddau diffiniol y sir, yn cyfrannu'n sylweddol i'w chymeriad cyffredinol ac yn bwysig i'n heconomi leol er mwyn denu ymwelwyr a mewnfuddsoddiad.

Datganiad o weledigaeth ac amcanion

Y weledigaeth gyffredinol ar gyfer y cynllun hwn yw cynnal a gwella'r cynefinoedd hyn yn ein hamgylchedd arfordirol a'r rhywogaethau cysylltiol sy'n gysylltiedig â nhw, yn enwedig o gofio'r cyddestun – bod ein hamgylchedd morol yn ecosystem sy'n cael ei chydabod yn rhyngwladol. Mae codi ymwybyddiaeth o'n cynefinoedd arfordirol yn anhepgorol i weledigaeth y cynllun hwn, drwy ddarparu gwybodaeth i'r cyhoedd a chyfleoedd addysg. Byddai unrhyw weithredu yn ceisio cyflawni un neu fwy o'r amcanion isod:

- ▶ Bod gweithgareddau'n cael eu rheoli yn y fath fodd fel na cholli'r ystod nac ansawdd y cynefinoedd morol amrywiol, â blaenoriaeth, ac fel bod cynnydd o ran ystod ac ansawdd cynefinoedd yn bosib.
- ▶ Bod gweithgareddau'n cael eu rheoli yn y fath fodd fel nad ydynt yn arwain at ddirywiad pellach mewn poblogaethau, nac yn rhwystro poblogaethau na rhywogaethau morol Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth/Ad42 rhag cynyddu
- ▶ Nodi a chofnodi ardaloedd â blaenoriaeth o gynefinoedd morol ac arfordirol a rhywogaethau cysylltiol.
- ▶ Codi ymwybyddiaeth o rywogaethau morol/arfordirol, y pwysau a'r bygythiadau allweddol sy'n effeithio arnynt a'r manteision a gawn ni yn eu sgil.

Dolenni defnyddiol

<https://www.biodiversitywales.org.uk/Morol>

www.wildlifetrusts.org/wildlife/habitats/marine

www.cbeems.org.uk

<https://naturalresources.wales/guidance-and-advice/business-sectors/fisheries/burry-inlet-cockle-fishery/?lang=cy>